

Inhoud

I
Troost
7

II
Hoop
19

I

TROOST

Mei 2022.

Ik had ze niet meer verwacht. Na een zoveelste extreem droge en warme winter was het weer begin maart ongenadig omgeslagen. Niet alleen heersten sindsdien regen en wind, ook brachten de buien zoveel Saharazand met zich mee dat er op sommige dagen werkelijk modder uit de hemel viel. De kleimassa kleefde aan struiken en bomen, tegen ramen en gevels, op daken en terrassen. De Andalusische witte dorpen kleurden bruin en rood. Zelfs de oudste bewoners herinnerden zich niet dit ooit te hebben meegemaakt. Alleen met een hogedrukreiniger lukte het de smeerboel weg te krijgen.

Voor het eerst sinds ik hier woonde bestudeerde ik bijna dagelijks op internet de kaart van stofdeeltjes in de lucht. Boven Marokko, Algerije, Mauritanië, Niger en Mali hing van begin maart tot half april een dikke wolk zand, die zo nu en dan een uitstapje naar Spanje en Portugal maakte – de *calima* heet dat weerfenomeen. Hoe zou daar ook maar één zwaluw doorheen kunnen komen tijdens hun tocht terug naar het noorden? Gierzwaluwen, ja, die waren er al volop in maart. Deze hoogvliegers hadden zich waarschijnlijk ver boven de zandwolken begeven. Maar boeren- en huiszwaluwen vertoonden zich nauwelijks in maart, en evenmin in de eerste helft van april. Of het moesten de durvers en de

geluksvogels zijn, zoals het ene paartje boerenzwaluwen dat zich op 23 maart aanmeldde op mijn terras. Allebei hadden ze rood stof op hun verenkleed. Maar twee zwaluwen maakten de lente niet, want daarna bleef het nog lang guur. En op het terras bleven zij alleen.

Kort nadat mijn vrouw en ik begin april 2014 in ons huis waren getrokken, probeerde een paartje boerenzwaluwen een nest te bouwen op het terras. Hun pogingen mislukten echter keer op keer doordat de modder niet bleef plakken aan de houten balken van het dak. Inderhaast hing ik een kunstnest op dat ik uit België had meegenomen en al binnen een dag begon het paartje de binnenkant ervan met strootjes en veertjes te bekleden. Een week later had het vrouwtje haar eerste ei gelegd. In mijn verbeelding hoorde ik haar een zucht van verlichting slaken.

In de volgende jaren kwam er een tweede en een derde paartje bij, hun – soms zelfgemaakte – nesten keurig verspreid over de breedte van het terras, één aan de linkerkant, één in het midden en één aan de rechterkant, telkens een meter of drie ertussen. De paartjes keerden jaar na jaar terug (met 14 februari als vroegste datum) of werden na wat schermutselingen door een ander paartje afgelost. De nesten telden telkens twee legsels met vier tot vijf jongen. Cijfers heb ik nooit bijgehouden, maar alles bij elkaar moeten hier in acht jaar meer dan honderd jongen zijn geboren en uitgevlogen. En als dank weerklonk de hele lente en zomer vrolijk gekwetter op het terras.

Toen mijn moeder in januari 2021 ernstig ziek werd, was ik voor het eerst een langere periode onafgebroken in België. Het huis bleef ruim een maand leeg achter, het terras was

al die tijd verlaten. Twee paartjes boerenzwaluwen waren al teruggekeerd voor ik half april vertrok, het derde nest was een jaar eerder leeg gebleven. Ik hoopte bij mijn terugkeer een nieuw paartje te mogen verwelkomen.

Mijn moeder stierf op 7 mei 2021. Ze zwaaide nog een laatste keer naar ons en vertrok voorgoed. In de dagen tussen haar dood en haar crematie maakte ik lange wandelingen in natuureservaat De Maten in Genk, aan de rand waarvan ik enkele jaren gewoond heb. Een zwarte specht toonde me van dichtbij haar rouwkleed. Een roerdomp liet zijn weemoedigste roep horen. Vanaf een duin staarde ik naar het water van een ven dat de hemel weerspiegelde.

Half mei kwam ik weer thuis. Op het terras waren de twee paartjes boerenzwaluwen met hun leven doorgegaan alsof de wereld niet voorgoed was veranderd. De vrouwtjes zaten te broeden, de mannetjes hielden vanaf sierborden aan de muur een oogje in het zeil.

Met het derde, verlaten nest was echter iets vreemds aan de hand. Het was deels dichtgemetseld. Vanaf de rand van de halfopen, zelfgemaakte nestkom was in kleibolletjes een ronde muur opgetrokken tot tegen de onderkant van het dak van het terras. Alleen bovenin aan de voorzijde was nog een kleine halfronde opening overgelaten.

Terugkerende boerenzwaluwen restaureren hun oude nest elk jaar opnieuw, maar dit paartje was wel heel ijverig geweest. Of waren er kapers op bezoek? Krakers? Een paartje huiszwaluwen leek me onmogelijk. Het nest hing niet vrij onder een dakrand of andere oversteek en bevond zich op een hoogte van nauwelijks tweeënhalve meter.

Lang liet het antwoord niet op zich wachten. Twee vogels meldden zich met een geluidje alsof er kort op een zoemer werd gedrukt. Toen ze me opmerkten slaakten ze een kreet-

je en maakten meteen rechtsomkeert. De vogels nakijkend zag ik hun naam in een zachte pastelkleur. Elke verwarring was uitgesloten. Ik had een paartje roodstuitzwaluwen te gast.

Tot die dag waren het regelmatige passanten. Jaar in, jaar uit. Een hele zomer lang kwamen er telkens rond de klok van zessen 's avonds vier tot zes exemplaren een plons in het zwembad nemen. Hun komst kondigden ze aan met mechanisch klinkende geluidjes – *djuwiet, kwitsj, tsrriet, sjrip* – een taaltje zoals van R2-D2, de robot op wieltjes uit *Star Wars*. Drie of vier keer na elkaar stortten ze zich met hun buik op het wateroppervlak en trokken dan weer op, waarna ze verdwenen. In de loop van de dag zag ik ze nooit, ook niet ergens in de lucht, zelfs tijdens mijn vele wandelingen in de wijde omgeving kwam ik niet één roodstuitzwaluw tegen.

Ze komen in Andalusië dan ook veel minder frequent voor dan boeren- en huiszwaluwen en leiden een bestaan verder van de mens vandaan. Hun nesten – die ik ook nooit eerder had aangetroffen – bouwen ze bij voorkeur onder overhangende rotsen, onder bruggen, in ruïnes of in verlaten huizen in dunbevolkte, rurale, open landschappen. Aan die laatste voorwaarde voldoet de vallei waar ik woon: een gehuchtje van enkele huizen, omringd door jonge en oude olijfgaarden en een lappendeken van velden, met verspreid over de heuvels oude boerderijen en alleenstaande woningen, waarvan eentje de mijne is. Maar nooit stond mijn huis langer dan een paar dagen leeg, waardoor het als broedplek ongeschikt was voor deze soort. Tot mijn moeder ziek werd en ik wegbleef. Opeens waren ze daar. Aangetrokken door de verlatenheid van mijn terras en het gekwetter van de er reeds broedende boerenzwaluwen. En ze besloten te blijven, ook toen ik terug

was. De hele zomer lang kon ik niet naar ze kijken zonder aan mijn moeder te denken. Maar dat deed me geen verdriet. Integendeel. Met haar dood had ik dan wel een groot verlies geleden, tegelijk had ik er geheel onverwacht iets voor in de plaats gekregen. Het was gewoonweg komen aanvliegen. Troost vermomd als een zwaluw. Alleen al daarom wenste ik dat ze dit jaar zouden terugkeren.

Roodstuitzwaluwen broeden van het noorden van Afrika en het zuiden van Europa en Azië tot in Japan en het zuiden van Siberië. In Andalusië hebben ze zich een eeuw geleden voor het eerst gevestigd in de buurt van Cádiz. Op 2 mei 1920 zag ornitholoog John Hutton Stenhouse een paartje in La Janda modder verzamelen voor de bouw van een nest. Zoals dat in die tijd wel vaker ging, schoot hij een van de zwaluwen dood ter determinatie. Sindsdien breidde de roodstuitzwaluw zijn areaal gestaag noordwaarts uit en inmiddels broeden ze ook in de Provence. Zo nu en dan vertoont zich een exemplaar in België of Nederland. Door hun wereldwijde verspreiding staan ze als ‘niet-bedreigd’ op de IUCN Rode Lijst van bedreigde soorten.

De roodstuitzwaluwen van Zuid-Europa overwinteren in tropisch Afrika en keren in maart en april terug naar hun broedgebied. Ze lijken nog het meest op de boerenzwaluw, maar hebben een opvallende bruinrode (*chestnut*, volgens de Engelstalige gidsen) stuit, nek en achterhoofd en een lichtroze buik met grijzige verticale strepen. Doordat ook de zijkant van de kop rozig is, vallen de kraalogen veel meer op dan bij de boerenzwaluw. Tussen het mannetje en het vrouwtje zijn weinig verschillen te zien. De roep bestaat voornamelijk uit nasale en rasperige kreetjes. De zang is zelden te horen en wordt omschreven als een bar slechte imitatie van die van

de boerenzwaluw. Ze glijden door de lucht als vakkundig gevouwen papieren vliegtuigjes.

De verbouwingen aan het gekaapte boerenzwaluwnest gingen nog twee weken door. Af en aan vlogen beide roodstuitzwaluwen met bolletjes klei, verzameld in een modderplas honderd meter van mijn huis. Uitrusten deden ze op de luifel vlak bij het nest of wat verderop op de omheining. Altijd waren ze samen. In de lucht hielden ze voortdurend contact met elkaar. Ze klonken alsof ze door een walkietalkie spraken.

Aan de ingang van het nest kwam een tunnel van een centimeter of vijf, waardoor het eindresultaat de vorm had van een omgekeerde iglo. In de lengte mat het nest inclusief de tunnel ruim twintig centimeter. De maximale breedte was vijftien centimeter, de hoogte maximaal tien. In een laatste fase kwamen de zwaluwen met strootjes en veertjes aanvliegen en van tussen de kiezelsteentjes van de oprit plukten ze de haren van de hond.

Toen verdwenen ze in de duisternis van het nest.

Het gezinsleven van de roodstuitzwaluw speelt zich af achter gesloten luiken. Het enige licht dat ze dulden is dat aan het eind van de tunnel. Ze paren in het nest. Ze slapen in het nest. Onzichtbaar broeden ze de eieren uit. Onzichtbaar worden de jongen geboren. Onzichtbaar groeien de kuikens op. Een grottenbestaan. Holendieren. Blind geloof ik de boeken dan maar. De eieren zijn naar het schijnt wit. Het broeden neemt veertien of vijftien dagen in beslag. Na tweeëntwintig tot zevenentwintig dagen zijn de jongen vliegvlug.

Het paar trok zich elke avond bij schemering terug in het nest. Dat kon ik zien. Andere waarnemingen leidden louter

tot vermoedens. Ik vermoedde dat de jongen geboren waren toen beide ouders na weken van geheimzinnig gedoe in het nest weer af en aan begonnen te vliegen. Ik vermoedde dat de jongen werden gevoerd doordat de ouders elke paar minuten het nest in vlogen en er na enkele seconden weer uit tevoorschijn kwamen als een kogel uit een geweerloop. Ik vermoedde dat hun prooien uit muggen en vliegen bestonden. Dat vermoeden was slechts ten dele waar.

In 2009 plaatste natuurfotograaf José B. Ruiz een camera bij de ingang van een roodstuitzwaluwennest in Alicante. Op 27 juli – de jongen zijn dan circa zeventien dagen oud – registreert hij tussen zeven uur 's morgens en twee uur 's middags 134 voedermomenten door het ouderpaar. Een bonte verzameling aan insecten passeert de camera. Voor het kindermenu komt blijkbaar alles wat vliegt in aanmerking: bladluizen, vliegen, muggen, galwespen, bladsnijders, wantsen, krekels, sabelsprinkhanen, bidsprinkhanen en mierenleeuwen. Maar ook wordt eenmalig een heel ander soort prooi aangevoerd: een van de grond geraapte duizendpoot.

Ik was niet de beste observator in die dagen. Ik had uren met een verrekijker op een stoeltje moeten gaan zitten om elke beweging bij het nest waar te nemen. Een boekje bij de hand om notities te maken. Elke dag opnieuw. Maar ik treurde om mijn moeder. De roodstuitzwaluwen vlogen in mijn ooghoeken voorbij. Het geluid van hun stemmen leek op dat van een slecht afgestelde radiozender op de achtergrond.

Op een dag heb ik de jongen in het nest horen piepen. Hun eerste teken van leven. Ik nam het waar, maar het drong amper tot me door. Op een andere dag stak een nieuwsgierige belhamel zijn kopje naar buiten en vluchtte snel weer de

tunnel in toen onze blikken elkaar kruisten. Enkele dagen later moet hij door zijn broertjes en zusjes uit het nest zijn geduwd, want op een ochtend trof ik een jong aan op een stoel onder het nest. Of was het zopas uitgevlogen? Toen ik naderde vloog het niet op en ik nam de tijd om het te bewonderen. Het zat helemaal in de veren, maar het pak leek nog wat onwennig aan te voelen. Ik maakte enkele foto's als van een kind bij zijn eerste communie. En toen vloog het opeens op en landde wankel op een balk.

Hier is weer een gat in mijn herinnering. Ik moet een sprong maken naar valavond. Bij schemering trof ik het jong aan op de kiezels van de oprit, een meter of tien van het nest. Een jonge Icarus, de vleugels opgebrand na veel te hoog te hebben willen vliegen. Maar het leefde nog. Ik raapte het op, plaatste de trap onder het nest en reikte naar de ingang. Vanaf mijn hand kroop het jong de tunnel in naar de veilige duisternis. Enkele minuten later arriveerden beide ouders en voegden zich zoals elke avond bij de jongen in het nest voor de nacht. Misschien was dat knus, mij leek het vooral krap.

Pas drie of vier dagen later zag ik meerdere jonge roodstuitzwaluwen om het huis vliegen. Soms waren ze met zijn drieën, soms met zijn vieren, ook waren er weleens vijf. Daartussen bevond zich soms een ouder. Soms waren er twee ouders. Het was moeilijk tellen. Vaak waren ze een hele dag weg. Maar elke avond keerden ze allemaal terug naar het nest. Een paar keer probeerde ik ze op dat moment te tellen. Maar ze speelden avond aan avond een deurenklucht. En de ouders deden mee. Eentje vloog erin, nog eentje, een ander vloog eruit, weer eentje erin, twee eruit – de voorstelling duurde wel een halfuur. En dan kwam er nog een bisnummer.